

УДК 343.98:343.243.2:343.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.64>

НЕГЛАСНЕ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПІДГОТОВКУ І ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Туз О.С.,
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0003-3879-4013*

Матняк В.М.,
*викладач кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0002-7289-124X*

Туз О.С., Матняк В.М. Негласне отримання інформації про підготовку і вчинення злочинів в умовах сьогодення.

У статті здійснено комплексний аналіз сучасних підходів до негласного отримання інформації про підготовку і вчинення злочинів в умовах трансформації безпекового середовища України. Висвітлено правові, організаційні та технологічні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), які залишаються ключовим інструментом у діяльності правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення та документування злочинів. Розглянуто положення Кримінального процесуального кодексу України та Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», що регламентують порядок санкціонування, тривалість та межі застосування НСРД [1–3]. Проаналізовано практику Верховного Суду України, яка визначає критерії допустимості доказів, отриманих у процесі проведення таких дій [4–7]. Окрема увага приділена позиції Європейського суду з прав людини, який наголошує на необхідності дотримання принципу пропорційності між інтересами державної безпеки та правом особи на повагу до приватного життя [8–11]. Показано, що ефективність НСРД значною мірою залежить від поєднання агентурних джерел, технічних засобів контролю та міжнародної взаємодії. Зокрема, досвід спільних операцій правоохоронних органів України, Польщі та Литви засвідчив високу результативність координації у протидії транскордонній злочинності, нелегальній міграції та контрабанді зброї [14–15]. Запропоновано напрями удосконалення законодавчого регулювання, внутрішнього контролю, професійної підготовки кадрів та розвитку інноваційних технологій OSINT і штучного інтелекту. Метою дослідження є з'ясування сучасних тенденцій і проблем реалізації негласних слідчих (розшукових) дій у діяльності правоохоронних органів України та формулювання пропозицій щодо посилення ефективності й забезпечення правових гарантій особи. Наукова новизна роботи полягає в інтеграції правових і технічних підходів до аналізу НСРД у системі національної безпеки. Практичне значення полягає у можливості використання результатів для вдосконалення нормативної бази, оптимізації міжвідомчої взаємодії та формування європейських стандартів дотримання прав людини під час негласного отримання інформації.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, права людини, судова практика, міжнародне співробітництво, національна безпека.

Tuz O.S., Matnyak V.M. Covert collection of information on the preparation and commission of crimes under contemporary conditions.

The article provides a comprehensive analysis of modern approaches to covert information acquisition concerning the preparation and commission of crimes in the context of Ukraine's evolving security environment. It outlines the legal, organizational, and technological foundations for conducting covert investigative (search) actions (CISAs), which remain one of the key instruments of law enforcement.

agencies in preventing, detecting, and documenting criminal offenses. The article reviews the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law «On Operative and Investigative Activity», which regulate the authorization procedures, time limits, and conditions for applying covert methods [1–3]. The jurisprudence of the Supreme Court of Ukraine is examined, defining the admissibility of evidence obtained through such actions [4–7]. Special attention is devoted to the practice of the European Court of Human Rights, which emphasizes the principle of proportionality between national security needs and individuals' right to privacy [8–11]. The research highlights that the effectiveness of CISAs largely depends on combining human intelligence, technical surveillance, and international cooperation. The experience of joint operations between Ukraine, Poland, and Lithuania demonstrates the value of coordinated efforts in countering transnational crime, illegal migration, and arms smuggling [14–15]. The article identifies ways to improve legal regulation, internal control, personnel training, and the use of innovative technologies such as OSINT and artificial intelligence. The purpose of this study is to identify current trends and challenges in implementing covert investigative actions in Ukrainian law enforcement practice and to propose measures to enhance their effectiveness while ensuring respect for human rights. The scientific novelty lies in integrating legal and technological approaches to assessing covert operations within the framework of national security. The practical significance of the results lies in their potential to strengthen legislation, improve interagency coordination, and promote European standards of legality and human rights protection in the field of covert intelligence collection.

Key words: covert investigative (detective) actions, operational-search activities, legal regulation, crime prevention, OSINT, human rights, international cooperation

Постановка проблеми. Сучасний стан злочинності, зокрема поширення організованих, терористичних, корупційних та кіберзлочинів, потребує ефективних інструментів для своєчасного виявлення, попередження та документування протиправних дій, що готуються або вже вчиняються як громадянами України, так і іноземцями. У цьому контексті особливого значення набуває удосконалення правового механізму та практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій як ключового елементу оперативно-розшукової діяльності. Проблема полягає у необхідності забезпечення балансу між вимогами безпеки держави та захистом конституційних прав людини, насамперед права на приватність, що потребує комплексного підходу до правового регулювання, технічного забезпечення, організаційного супроводу та міжнародної координації у сфері негласного отримання інформації про підготовку і вчинення злочинів.

Метою дослідження є визначення сучасних особливостей організації та здійснення негласного отримання інформації про підготовку і вчинення злочинів, аналіз чинного законодавства, практики його застосування та формулювання пропозицій щодо підвищення ефективності й законності таких заходів в умовах сьогодення.

Стан опрацювання проблематики з теми негласного отримання інформації й оперативно-розшукової діяльності підкреслюють кілька взаємопов'язаних трендів: посилення уваги до процесуальних гарантій і відповідності стандартам ЄСПЛ; інтеграцію технологічних (OSINT/SIGINT) і агентурних методів; а також необхідність міжнародної координації для розслідування транскордонних загроз. Українські науковці роблять акцент на практичних імплікаціях реформ КПК і Закону про ОРД: робота Басалика С.А., Туза О.С. та Тищука В.В. систематизує розвиток інструментів OSINT і їх застосування в національному контексті, виокремлюючи проблеми етичного й процесуального характеру [12, 18]. Аналіз практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій у вітчизняних публікаціях (зокрема дослідження Венедиктова О.В. й Кривцова М.М.) звертає увагу на типові процесуальні помилки – формалізм ухвал, недбале протоколювання та несвоєчасне відкриття матеріалів захисту – що призводить до визнання доказів недопустимими [16].

Зарубіжні джерела ухвалюють більш техніко-аналітичну та стандартизовану перспективу: методичні матеріали Europol та OSINT Handbook виділяють практики збору, валідації й обробки відкритих джерел, а також рекомендації щодо інтеграції аналітичних платформ із правоохоронними реєстрами [14, 19]. Звіт UNODC і огляди Interpol/DEA демонструють, що успішні операції проти організованої злочинності і каналів фінансування ґрунтуються на швидкому обміні розвідувальною інформацією та стандартизації процедур співпраці між державами [13–15, 20]. Одночасно, позиція Європейського суду з прав людини і тематичні гіді ЄСПЛ ставлять наголос на «якості закону», прозорості процедур зберігання й знищення даних та ефективних механізмах оскарження, що формує правову рамку для національної практики [8–11, 17].

Методологічно сучасні дослідження поєднують дотичні підходи: доктринальний аналіз норм (компаративне тлумачення КПК і національних актів), емпіричний аналіз судової практики (відбір кейсів, узагальнення підстав визнання доказів недопустимими) та технічні огляди інструментів OSINT/SIGINT. Українські роботи роблять важливий внесок у локалізований аналіз (з урахуванням практики ВСУ), тоді як іноземні матеріали пропонують операційні стандарти та технологічні рішення, придатні для адаптації [12, 16, 19].

Проте огляд літератури виявляє й прогалини. По-перше, бракує системних емпіричних досліджень, що базуються на статистиці дозволів та результатів негласних слідчих (розшукових) дій (кількість клопотань, відмов, продовжень і наслідків у суді) – цей факт відзначають і в українських, і в міжнародних звітах [16, 20]. По-друге, недостатньо уваги приділяється оцінці ризиків автоматизованих рішень (ШІ) у відборі й фільтрації даних, а також питанням алгоритмічної прозорості та аудиту таких систем [19]. По-третє, хоча існують рекомендації щодо міжнародного обміну, практичні механізми оперативного обміну «негласною» інформацією (з гарантіями захисту даних) потребують додаткового нормативного оформлення і дослідження [14, 15, 20].

Синтезуючи висновки, література радить: (1) уніфікувати процесуальні стандарти й посилити вимоги до мотивації судових рішень і протоколювання негласних слідчих (розшукових) дій (орієнтир – практика ЄСПЛ) [4–11, 17]; (2) впровадити централізовані реєстри та інструменти аудиту для контролю за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій, з обмеженим доступом і достатніми гарантіями конфіденційності (пропозиція, що впливає з національних оглядів) [16, 18]; (3) адаптувати міжнародні технологічні стандарти OSINT/SIGINT, одночасно заклавши правові механізми для контролю застосування ШІ і алгоритмічних рішень [14, 19]; (4) розширити емпіричні дослідження з використанням даних прокуратури/ВСУ/МО для кількісної оцінки практики негласних слідчих (розшукових) дій і ефективності запропонованих реформ [16, 20].

Отже, наукова дискусія поєднує правову (процедурну) та техніко-операційну перспективи; подальші дослідження мають бути міждисциплінарними, щоб одночасно вирішувати питання законності, ефективності та захисту прав людини у сфері негласного отримання інформації [1–20].

Виклад основного матеріалу. Сучасні загрози криміногенній ситуації в Україні, включно з тероризмом, кіберзлочинністю, корупцією та транскордонною злочинністю, формують нові виклики для системи забезпечення національної безпеки та вимагають ефективного використання негласних слідчих (розшукових) дій (негласні слідчі (розшукові) дії), які виступають одним із головних інструментів оперативно-розшукової діяльності [1–3]. Законодавча база негласні слідчі (розшукові) дії визначає процедуру санкціонування, об'єкти, строки та методи проведення заходів [1, 2], а також передбачає суворий контроль за дотриманням прав людини, обмеження строків дії дозволів і обов'язкове документування результатів [3, 4]. Такий підхід спрямований на забезпечення правомірності оперативної діяльності та допустимості доказів у кримінальному процесі.

Судова практика Верховного Суду України підтверджує, що допустимість доказів, отриманих у результаті негласних слідчих (розшукових) дій, безпосередньо залежить від дотримання процедур, правильності оформлення ухвали слідчого судді та своєчасного повідомлення сторін [4–7]. Суд неодноразово наголошував, що будь-які відхилення від процесуальних вимог можуть призвести до визнання доказів недопустимими. У цьому контексті важливо, щоб органи досудового розслідування належним чином фіксували та зберігали отримані матеріали, забезпечували ланцюг збереження доказів і звітували про хід виконання завдань. Водночас, практика Європейського суду з прав людини вказує, що навіть у випадках обґрунтованої необхідності втручання в приватне життя, держава зобов'язана гарантувати пропорційність таких заходів, ефективний судовий контроль і можливість подальшого оскарження [8–11].

На практичному рівні використання негласних слідчих (розшукових) дій демонструє високу результативність у боротьбі з організованими формами злочинності, особливо тоді, коли поєднуються технічні засоби, агентурні джерела та аналітичні інструменти OSINT. Так, у 2023 році за допомогою моніторингу відкритих джерел та контролю комунікацій у зашифрованих месенджерах вдалося попередити низку диверсійних актів проти об'єктів критичної інфраструктури, а також встановити координаторів підривної діяльності [12, 18]. Агентурна робота в прикордонних регіонах забезпечила викриття каналів контрабанди наркотичних засобів, що діяли під прикриттям транспортно-логістичних компаній [12, 14]. Оперативні комбінації, зокрема контрольовані передачі коштів і предметів, дали змогу задокументувати фінансування диверсійних груп і запобігти спробам дестабілізації соціально-політичної ситуації [12].

Останні роки показали стрімке зростання ролі технологічних засобів у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Сучасні методи OSINT, SIGINT (радіоелектронна розвідка), кібермоніторинг та аналіз великих об'ємів даних із використанням штучного інтелекту стають невід'ємними елементами оперативної діяльності [12, 19]. Використання автоматизованих систем дозволяє швидше аналізувати великі обсяги інформації, виявляти приховані зв'язки між підозрюваними особами та прогнозувати ризики на основі поведінкових моделей. Водночас розвиток цифрових технологій потребує оновлення нормативно-правової бази, зокрема визначення меж застосування алгоритмів ШІ, збереження конфіденційності персональних даних і створення систем внутрішнього аудиту дій співробітників.

Міжнародне співробітництво є ще одним критично важливим аспектом ефективного проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Використання механізмів двосторонніх угод, спільних аналітичних платформ Europol, Interpol, UNODC, а також діяльність спільних слідчих груп дають змогу оперативно обмінюватися інформацією, координувати дії та виявляти транснаціональні злочинні мережі [14, 15, 20]. Показовим прикладом є операції, реалізовані у 2022–2023 роках у межах українсько-польсько-литовської бригади LITPOLUKRBRIG. У межах спільних слідчих груп, за підтримки компетентних правоохоронних органів трьох держав, було проведено низку спеціальних операцій щодо виявлення каналів незаконного переміщення зброї та контрабанди наркотичних засобів. Завдяки інтегрованому використанню OSINT, кіберрозвідки, агентурної мережі та супутникового моніторингу вдалося локалізувати маршрути постачання, задокументувати зв'язки між злочинними угрупованнями та нейтралізувати діяльність осіб, що діяли на шкоду державній безпеці [14, 15].

Ефективність системи негласних слідчих (розшукових) дій безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки співробітників оперативних підрозділів. Важливими складовими удосконалення організаційної моделі є створення єдиного електронного реєстру негласних слідчих (розшукових) дій, запровадження системи внутрішнього контролю, стандартизація методик фіксації та збереження даних, а також регулярне навчання персоналу з урахуванням міжнародного досвіду [4–7, 12]. Технологічна модернізація має включати розвиток спеціалізованих підрозділів кіберрозвідки, оновлення технічних засобів спостереження, а також створення безпечних каналів обміну розвідувальною інформацією з партнерами ЄС і НАТО.

Нарешті, ключовим викликом залишається забезпечення балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням прав людини. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що втручання у приватне життя повинно бути «необхідним у демократичному суспільстві» і супроводжуватися прозорими механізмами контролю [8–11]. Тому важливо посилювати парламентський, судовий і громадський нагляд за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, створювати механізми відшкодування шкоди у разі неправомірних дій та розвивати етичну культуру в діяльності правоохоронних органів. Саме комплексний підхід – поєднання правових гарантій, сучасних технологій і міжнародного партнерства – дозволить забезпечити ефективну протидію злочинності в умовах воєнного стану та гібридних загроз.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що система негласного отримання інформації в Україні перебуває на етапі трансформації, зумовленої як внутрішніми реформами кримінального процесу, так і міжнародними зобов'язаннями у сфері захисту прав людини та протидії транснаціональній злочинності. Аналіз нормативно-правової бази засвідчив, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та положення КПК України у своїй основі відповідають загальним принципам законності та пропорційності, однак потребують подальшої гармонізації з європейськими стандартами, визначеними практикою ЄСПЛ, особливо щодо процедур контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій і знищенням отриманих матеріалів [1–3, 8–11].

Практика Верховного Суду підтвердила, що ключовими проблемами залишаються неналежна мотивація судових ухвал, відсутність детального протоколювання дій слідчих, а також порушення строків відкриття матеріалів стороні захисту [4–7, 16]. Це свідчить про необхідність уніфікації процесуальних стандартів, запровадження єдиних методичних підходів і створення централізованих баз даних для контролю за використанням негласних слідчих (розшукових) дій.

Порівняльний аналіз міжнародних джерел (Europol, Interpol, UNODC, DEA) продемонстрував, що ефективність оперативно-розшукових заходів значною мірою залежить від міжвідомчої взаємодії, швидкості обміну аналітичними даними та використання сучасних OSINT/SIGINT тех-

нологій [13–15, 19, 20]. У цьому контексті вітчизняна практика має орієнтуватися на міжнародні стандарти щодо легітимного збору, зберігання та аналізу інформації, водночас зберігаючи баланс між інтересами безпеки і правами людини.

Дослідження також підтвердило, що запровадження аналітичних платформ і штучного інтелекту у сфері оперативно-розшукової діяльності відкриває нові можливості для прогнозування загроз і виявлення злочинних зв'язків. Водночас такі технології потребують чітких правових обмежень, аудиту алгоритмів та процедур контролю, аби запобігти зловживанням і забезпечити прозорість у використанні цифрових інструментів [12, 18, 19].

Отже, для вдосконалення системи негласного отримання інформації в Україні доцільно: забезпечити гармонізацію законодавства з практикою ЄСПЛ щодо втручання у приватне життя і контролю за негласними слідчими (розшуковими) діями; розробити єдині стандарти мотивації судових ухвал і протоколювання дій уповноважених осіб; створити міжвідомчий механізм обміну аналітичними даними з урахуванням принципів конфіденційності та безпеки інформації; впровадити алгоритмічний аудит і сертифікацію IT-рішень, що застосовуються під час негласних заходів; забезпечити постійний моніторинг практики проведення негласних слідчих (розшукових) дій та систематичну звітність перед парламентським контролем.

У підсумку можна констатувати, що ефективне й законне негласне отримання інформації є невід'ємним елементом сучасної безпекової політики України. Його подальший розвиток має спиратися на синергію правових, технологічних і організаційних механізмів, що ґрунтуються на принципах верховенства права, прозорості, пропорційності та міжнародної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: від 18.02.1992 № 2135-XII.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
4. Постанова Верховного Суду у справі № 127/3485/20 від 28.09.2023.
5. Постанова Верховного Суду у справі № 752/6027/19 від 14.03.2022.
6. Постанова Верховного Суду у справі № 522/1145/18 від 17.01.2023.
7. Постанова Верховного Суду у справі № 234/509/19 від 26.04.2024.
8. Рішення ЄСПЛ у справі *Klass and Others v. Germany*, 1978.
9. Рішення ЄСПЛ у справі *Roman Zakharov v. Russia*, 2015.
10. Рішення ЄСПЛ у справі *Libert v. France*, 2018.
11. Рішення ЄСПЛ у справі *Denysyuk and Others v. Ukraine*, 2021.
12. Basalyk S.A., Tuz O.S., Tishchuk V.V. Генезис інструментів OSINT та окремі аспекти їх використання у правоохоронній діяльності. Український політико-правовий дискурс, 2025, № 9, с. 1–16.
13. DEA (U.S. Drug Enforcement Administration). Annual Report, 2023.
14. Europol. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), 2022.
15. Interpol. International Drug Trafficking Analysis Report, 2021.
16. Venediktov O., Kryvtsov M. Практика застосування негласних слідчих (розшукових) дій в умовах сучасних загроз. Науковий вісник НДУ, 2024, № 3, с. 45–61.
17. European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, 2022.
18. Туз О.С., Тищук В.В. Сучасні тенденції розвитку оперативно-розшукової діяльності. Вісник НАДПСУ, 2025, № 7, с. 12–27.
19. OSINT Handbook for Law Enforcement. Europol, 2023.
20. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Transnational Crime Trends, 2022.